

„Práci je třeba umět předávat“

Rozhovor se Stanislavem Bimanem

JAN VAJSKEBR

Stanislav Biman patří ke generaci historiků, která v komunistickém Československu počátku 60. let začala prosazovat, aby i moderní historiografie vycházela z původních pramenů – a neopisovala z novin či ideologických příruček. Vášeh pro práci s prameny ho dodnes neopustila. V podstatě každý den ho můžete potkat v badatelně Národního archivu, kde pracuje především na biografickém slovníku bývalé Říšské župy Sudety. Třaskavému tématu okupovaného pohraničí za druhé světové války se ostatně začal systematicky věnovat jako jeden z prvních již za normalizace. Nejen o tom bude následující rozhovor.

Pane doktore, původně jste chtěl studovat latinu. Proč nakonec zvítězila historie?

Já jsem vlastně ani nechtěl studovat latinu, ale jen antickou historii, v níž jsem se zhlédl na gymnáziu. A protože jsem si myslel, že není jiné cesty jak studovat řecko-římskou antiku než přes latinu, tak jsem se hlásil právě na ni. Proto jsem již na gymnáziu chodil na nepovinnou latinu. Tento svůj zájem jsem uvedl i při přijímacím pohovoru, což mělo za následek, že mě ještě též den posadili o patro níže na katedru historie k dalšímu přijímacímu pohovoru. Přijat jsem byl pak právě na obor historie v kombinaci s češtinou. Zájem o antiku mě však nikdy neopustil, i když jsem se zaměřoval spíše na její filozofický a kulturní odkaz než na vlastní dějiny.

To byl rok 1957. Jaká atmosféra vládla na univerzitě?

Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy vládla po uvolnění v roce 1956 pracovitá a příjemná, diskusím plně otevřená atmosféra, což jsem ale začal vnímat až od druhého ročníku. Na katedře působili lidé, kteří nám svůj obor vykládali a zpřístupňovali na vysoké věcné a znalostní úrovni, s velkým obecným přehledem a také nadhledem. Vládnoucí ideologie se

hlásala jen v rámci přednášek z politické ekonomie a marxismu-leninismu. Do odborných přednášek a seminářů nepatřila. Vždyť nám přednášely takové osobnosti jako Josef Polišínský, František Kafka, Zdeněk Fiala a prosemináře, semináře a speciální přednášky vedli Koloman Gajan, Věra Olivová, ale i skvělí odborní asistenti Robert Kvaček, Karel Durman, Tomáš Pasák a další. Právě věcným a otevřeným sdělením a následným diskusím na speciálních přednáškách a seminářích prof. Gajana (obecné dějiny 20. století) a Olivové (československé dějiny 20. století) jsem získal vše pro zvládnutí historického řemesla. Tam vykrytalizovala a dotvořila se poslze i má specializace na dějiny od roku 1848 do roku 1945. Byli to právě zmiňovaní odborní asistenti, kdo podporoval naše speciální odborné i mimostudijní zájmy. Vytvářely se různé pracovní skupiny, například o historii druhé světové války. Ale také skupiny umělecké – každoročně se na fakultě konal literární večer převážně jen z tvorby studentů.

Na koho vzpomínáte obzvlášť?

Zvláštní zmínku si zaslouží již jmenovaný Josef Polišínský. To byla kapitola sama pro sebe! Ten přišel

na dvouhodinovou přednášku o třicetileté válce, přinesl dvě knížky, s generálem Mansfeldem táhl, kam až se dalo, a vše zakončil slovy: *Zbytek si nastudujte*. Načež začal diktovat tituly knih, většinou cizojazyčných, které nebyly k sehnání... Byli jsme z něj trochu „mimo“, zejména když zkoušel. To bylo v paláci Kinských, kde byly fantastické seminární knihovny. Pozval si nás tak dvacet, položil otázku a zeptal se: *Kdo chcete odpovídat?* Pak někoho vyvolal stylem: *Tak, Novák, občanská válka v Německu, říká Vám to něco? No, tak nic. Jdeme dál*. Takhle nás vyzkoušel a pak to uzavřel shrnutím: *Vy mi dejte index, Vy přijďte za týden, Vy nemusíte chodit vůbec*. Zažil jsem prostě samé významné osobnosti, všechno to byli páni historici a paní historičky. Naštěstí mne minula éra, kdy na historii přišel Václav Král řečený „král Václav“ a další, kteří do výkladu vnášeli ideologii. S Králem jsem se setkal až ke konci studia, kdy se začalo s ideologickými semináři. To nebyly přednášky, spíš výklady o ničem. Potom jsme se potkali ještě jednou. Když jeho Ústav slovenských studií vypsal asi v roce 1966 konkurz na obsazení místa odborného pracovníka na polskou problematiku moderních dějin, přihlásil jsem se. Král mi dal

mimo jiné otázku, jak posuzují události v roce 1956 v Polsku. Řekl jsem mu, co si myslím. Prohlásil: *My na to máme jiný názor*. Poděkoval mi a řekl: *Dostanete písemné vyjádření*. Z čehož jasně plynulo, že přijat nebudu.

Kdo byli vaši blízcí spolužáci?

Měl jsem jich hodně. Byli jsme početný ročník a navíc jsem bydlel na koleji. Ta z vás udělá člověka komunikativního a já jsem byl dychtivý poznání, nejen historie, že. Ale k otázce – mí blízcí spolužáci a trvalí kamarádi a přátelé byli Jan Wanner, Jan Kuklík st., Milan Hauner, Vladimír Škaloud, Laco Suško, Marián Hronský, Bela Dangel a opravdu mnoho dalších, na jejichž jména si už nevzpomenu. Po promoci jsme se rozprchlí a vidali se jen sporadicky nebo si psali, až na ony tři výše uvedené, kteří zůstali v Praze jako já. Wanner a Hauner byli sice místní, ale docházeli za námi na kolej ve Slavíkově ulici na Vinohradech nedaleko náměstí Jiřího z Poděbrad. To byla bývalá agrární Švehlova kolej. Odehrával se tam dosti čilý studentský život, který jsme organizovali. Podobně tomu bylo na dívčí koleji v Opletalově ulici, kde se konal každý týden taneční večer pořádaný partou studentů z právnické fakulty, s nimiž jsem se přátelil a pomáhal jim s organizací těchto akcí. Od skupiny studentů z Commonwealthu jsme se tam učili například tančit rokenrol.

Jak se k nám tito studenti dostali?

To sám přesně nevím. Zařídil to asi Josef Polišínský, který měl kontakty v Británii a v Jižní Americe. Šlo o studenty historie a byli tady na jakési kratičké stáži, aby poznali, jak to v Československu chodí. Měli jsme s nimi takové všeobecné setkání, které řídil právě profesor Polišínský. Využili jsme toho a pozvali je na náš taneční večer. Šlo o lidi z Nového Zélandu, Británie a Kanady.

Na dobu přelomu padesátých a šedesátých to docela překvapí...

Vidíte. Každopádně to ukazuje, že na naší koleji a nakonec i na fakultě

Začátky historika Bimana: maturita, promoce, vojna

Foto: archiv autora

vládla akademická svoboda a výborná atmosféra. Vladimír Jiránek mi zde ukazoval a dával k posouzení první náčrty svých králíků z klobouku. Pokoj „básníků“, jako byli Jiří Gruša, Jožka Hanzlík či Luděk Česnek, nás oblažoval svými sonety a rondy. Později jsem bydlel s Němcem Helmutem Nespitale, což byl vynikající indolog.

Ten mě seznámil s dalšími krajany, kteří studovali v Praze. Byla to dobrá škola. Spolužáků, kteří přispěli k rozvoji oboru a zanechali v něm jasnou stopu, ať již svými pracemi nebo pedagogickou, organizační a muzeální prací, bylo hodně a rádi jsme se k sobě hlásili a pomáhali si, jakmile jsme se kdykoliv a kdekoliv

Stanislav Biman (nar. 30. 10. 1938 ve Dvoře Králově nad Labem) vystudoval historii a češtinu na Univerzitě Karlově v Praze. Specializuje se na česko-německé vztahy v 19. a 20. století. Se Stanislavem Kokoškou starším (ten pod pseudonymem Jaroslav Malíř) napsal politický životopis Konrada Henleina (*Kariéra učitele tělocviku*. Severočeské nakladatelství, Ústí nad Labem 1983), spolu s Romanem Cílkem pak publikaci o činnosti SdP a Freikorpsu v září 1938 (*Partie hnědých pěšáků*. Severočeské nakladatelství, Ústí nad Labem 1976) a knihu o vývoji v českém pohraničí po osvobození a o divokém odsunu (*Poslední mrtví, první živí*. Severočeské nakladatelství, Ústí nad Labem 1989). Dále publikoval celou řadu studií, například o 17. listopadu 1939, o vzniku Německého státního ministerstva pro Čechy a Moravu či o činnosti a struktuře Sicherheitsdienstu. Od roku 1964 pracoval jako odborný archivář ve Státním ústředním archivu v Praze, dále jako redaktor encyklopedické redakce nakladatelství Naše vojsko a v letech 1991–2004 jako analytik se zaměřením na česko-německé vztahy v odboru států střední Evropy na Ministerstvu zahraničních věcí ČSFR, resp. ČR. V letech 1992–2000 byl též členem česko-německé komise historiků. Spolupracuje s Technickou univerzitou v Liberci a Univerzitou Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. V současné době pracuje zejména na biografickém slovníku osob činných v Sudetech v letech 1938–1945 (*Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety 1938–1945*. Albis international, Ústí nad Labem od roku 2003).

setkali. Tato sounáležitost byla pro nás důležitá v těžkých letech normalizace, ale i po sametové revoluci.

Diplomovou práci jste psal o podzemním hnutí v koncentračním táboře Osvětím. Jak se takové téma dalo na začátku šedesátých let minulého století zpracovávat?

Chtěl jsem psát o Stammlageru, tedy tábora pro válečné zajatce, což nebyla Březinka – Birkenau, ale Auschwitz 1. Vedoucím mé práce byl profesor Gajan. A hned na začátku jsem učinil objev, že vymyslet si téma je hezká věc, ale naplnit ho může být výrazně složitější. Nemohl jsem se totiž vůbec dostat k původním materiálům a v podstatě jsem neměl svou práci z čeho napsat. Veliká pravda historického bádání sice je, že i negativní zjištění je zjištění, ale z toho diplomku nesestavíte a neobhájíte, to je myslím jasné. Radili mi, ať to napíšu z literatury, která už existuje. Jenže já chtěl odjakživa pracovat s archivními materiály, s autentickými zprávami. Věděl jsem, že jsou uloženy přímo ve Stammlageru, kde sídlil a dosud sídlí táborový archiv a badatelské středisko, ale tam mě nechtěli pustit.

Diplomová práce ale nakonec vznikla. Jak k tomu došlo?

Můj slovenský kolega Laco Suško byl v podobné situaci. Chtěl psát o Hlin-

kově slovenské ľudové straně a taky ho nechtěli pustit k originálním materiálům. Udělali jsme z toho trošku skandál, protože jsme věděli, že materiál je v bývalém archivu Ústavu dějin KSČ v Rytířské ulici. Zabrало to a kolega se do archivu dostal. To mě povzbudilo k tomu, abych ani já svou věc nevzdával. Byly kolem toho velké peripetie, ale nakonec se zadařilo. Dostal jsem pozvání přes polské ministerstvo kultury na měsíční studijní pobyt do Osvětími. Odjet jsem měl v září 1961, ale musel jsem ještě žádat okresní oddělení policie, tehdejší SNB, o takzvanou výjezdní doložku pro cestu do Polska. Taková byla tehdy pravidla. Navíc bylo těsně po berlínské krizi. Policiaji v Trutnově, pod který jsem svým bydlištěm spadl, se mnou vedli dost nepřijemný „pohovor“, který trval asi čtyři hodiny. Skončilo to tím, že jsem řekl: *Když mě nepustíte, tak to nenapišu a nedokončím studia*. Nakonec mi přišlo vyrozumění, že mě tedy pustí, přidělili mi nějaké peníze, a já se do archivu v Osvětími konečně dostal. Strávil jsem tam měsíc a přivezl si materiál, z něž jsem pak tu diplomku napsal. Tím jsem s daným tématem skončil, i když ne úplně.

Po studiích jste nastoupil do Státního ústředního archivu. Proč zrovna tam?

Diplomka mě ještě víc navnadila na

práci s prameny. Chtěl jsem se s nimi naučit správně pracovat, včetně toho, co nás ve škole nenaučili. Proto jsem si podal žádost do Státního ústředního archivu. První pohovory se konaly v bývalé budově archivu v Karmelitské ulici a byly vedeny docela věcně. Hlavní pohovor se ale konal v takzvané kachlíkárně (budova ministerstva vnitra v Praze na Letné) u nějakého podplukovníka nebo plukovníka, který byl v civilu. Zajímalo ho všechno možné, jen ne to, co umím nebo co bych chtěl dělat. Když jsem od něj odcházel, říkal jsem si: *Táta živnostník a bezpartijní, matka taky, tak to nemám šanci*. K mému překvapení mi přišlo vyrozumění, že k 1. říjnu 1964 můžu nastoupit. V září jsem měl končit vojnu. O měsíc nám ji ale prodloužili, sbírali jsme brambory a řepu ve východních Čechách. Počítali nám to jako cvičení, což bylo k dobru v budoucích letech, neboť pak jsem už na cvičení nebyl. V archivu jsem tedy začal pracovat až 1. listopadu 1964.

Začínal jste na oddělení, které se staralo o materiály z Rakouska-Uherska. To jste chtěl?

Nechtěl. Zajímaly mě moderní dějiny. Proto jsem vyjádřil přání nastoupit do oddělení na Loretě. Na jednání, u kterého byl přítomen vědecký ředitel Josef Nuhlíček, mi bylo jasné řečeno, že to zatím nepřipadá v úvahu.

Pochopil jsem, že to jejich „zatím“ je jen prázdné slovo, protože jsem byl bezpartijní, znali moji rodinnou historii, všechno o mně měli v papírech pečlivě zaznamenané. Dali mě do druhého oddělení, které spravovalo materiály z let 1848–1918. Začínal jsem u fondu Českého místopředsedství Praha. Pracoval jsem na tom asi dva roky a byla to zajímavá průprava. Pak jsem „vyfasoval“ jinou věc. Přivezli mě do břevnovského kláštera, kam byl v prvním patře ve dvou místnostech svezten archiv z ministerstva chemického průmyslu – co se kde sebralo. Základem byly materiály Spolku pro chemickou a hutní výrobu. Na tento úkol jsem si musel vzít černý plášť, protože jsem se denně strašlivě zašpinil. Byla to dost otřesná práce, ale chtěl jsem to dělat, tak jsem se tím musel prokousat. Vyčlenil jsem dvě nákladní auta fondů, které se pak rozvezly do státních oblastních a okresních archivů. Dvě nákladní auta, kromě toho, co tam zůstalo!

Jak dlouho vám to třídění trvalo?

Asi deset let... Nakonec se to, myslím, podařilo a vznikl docela zajímavý materiál. Nejen o chemickém průmyslu, ale o mnoha jiných věcech, protože Spolek pro chemickou a hutní výrobu měl prsty v leččems, Živnobankou (jež byla jeho hlavním akcionářem) počínaje, působila tam celá řada vynikajících lidí. Fond je zajímavý i tím, že Spolek byl konkurentem takových kolosů, jako třeba IG Farben – vyráběl spoustu komponentů, které dělali i oni. Pro armádu aktivní uhlí do filtrů a tak dále. Spolek potom dokonce vstoupil do určitých korporací, jako byla Aktivkohleunion, která konkurovala těm velkým německým firmám, které se tím cítily být dotčeny. Okamžitě pak v roce 1938 využily situace a třeba základní podnik Spolku prostě sebrala IG Farben. Po válce se to projednávalo i před Mezinárodním norimberským tribunálem, kde Spolek vystoupil jako spolužalobce proti IG Farben – a vyhrál.

Jakými tématy jste se zabýval jako historik?

Po nástupu do Státního ústředního archivu jsem se ještě trochu věnoval tématice Osvětlení. Napsal jsem jednu část studie o takzvaném A plánu, což byly nacistické plány na evakuaci koncentračních táborů. Objevil jsem k tomu materiály v NDR a požádal o ně. Velice ochotně mi tehdy poslali nějaké kopie, takže jsem to měl z čeho napsat. K tématu jsem se ještě vrátil nepřímo v jedné další studii, která se týkala 17. listopadu 1939 a potom amnestií, resp. žádostí o propuštění. Za zatčené studenty, kteří byli vyvezení do Sachsenhausenu, několikrát intervenoval prezident Emil Hácha. Příslušné materiály se v té době našly, dostal jsem se k nim ve Studijním ústavu MV. Potom jsem se začal věnovat okupační správě v Protektorátu Čechy a Morava. Začal na mě být totiž vyvíjen tlak, abych publikoval dokumentaci k okupaci 15. března 1939. Dva roky jsem vzdoroval, protože jsem věděl, že za dané politické situace bych musel některé dokumenty zamlčet, a to se mi přičilo. Pak se na mě našťásti zapomnělo. Ale pro takzvaný Výbor pro národně osvobozenecy boj, který nově vznikl při Ústavu dějin KSČ, jsem připravoval některé archivní materiály. Byl jsem kvůli tomu například v Opavě, kde jsme studovali fond vládního prezidenta. To mě k tématice protektorátu navedlo a vzniklo z toho několik studií. Na studii o vzniku Německého státního ministerstva pro Čechy a Moravu vyšla pozitivní recenze v *Historische Zeitschrift*, což se nelíbilo. Nad dokumenty, které jsem připravoval k publikování, jsem měl přitom zajímavou debatu s recenzenty. Třeba po mně chtěli, abych z nich vyškrtal titulace. Já ale trval na tom, že tam musí zůstat, protože se podle nich dá mnohé poznat. Když psal třeba K. H. Frank Himmlerovi oficiální dopis, tituloval ho naprosto jinak, než když mu psal jako jeho podřízený, vyšší velitel SS a policie. Pro mě to bylo vodítkem k poznání, jaké byly vztahy mezi jednotlivými protagonisty. Recenzenti na mě nejdříve koukali, ale pak to uznali, a vyšlo to tedy i s těmi tituly.

Byly originální dokumenty k protektorátu snadno dostupné?

Jak se to vezme. Dozvěděl jsem se například o existenci Studijního ústavu MV ve Sněmovní ulici. Tam vám občas nějaký dokument předhodili, ale nebylo to studium v pravém slova smyslu. Vždycky přinesli jen několik vybraných papírů. Byl to problém, protože občas člověk nemohl vidět souvislosti, dokumenty dostal vytržené z celku. Nevěděl jsem, z jakých fondů jsou, pokud se to vysloveně z toho konkrétního papíru nedalo zjistit. Naštěstí jsem už uměl dokumenty „číst“, to je velice důležitá věc. Dovedl jsem si mnohé odvodit třeba jen z toho, kdo všechno dokument podepsal, kdo ho četl a tak podobně. Za schopnost „číst dokumenty“ vděčím práci ve Státním ústředním archivu, především panu doktoru Antonínu Haasovi, který tam byl „uklizen“, protože se ocitl v politické nemilosti. On byl hlavně mediavalista, ale dělal i na nějakých věcech ze Sudet, hlavně fondy o přesídlování a zabavování českého a židovského majetku. Ten mě naučil mnoho věcí. Chodil jsem za ním, ptal se ho a on mi vysvětloval, poradil, na co se dívat. Tomu taky vděčím za mnohé.

Jak vás napadlo zpracovat monografii o Konradu Henleinovi?

To vzniklo tak, že jsme jednou seděli v redakci Severočeského nakladatelství v Ústí nad Labem, kde jsem znal některé lidi. My jsme totiž napsali předtím s Romanem Cílkem knihu *Partie hnědých pěšáků*. Vydali nám ji, a když jsme o tom s nimi debatovali, tak říkali: *My máme už léta stranický úkol – vydat politický životopis Konrada Henleina. Ale nikdo to nechce dělat...* Pilo se přitom pivo, no a tak jsme na tu žádost s Romanem kývli. Jenže on pak zjistil, že nestíhá, měl už rozdělanou nějakou větší práci. Tak mi doporučil jako spolupracovníka Jardu Kokošku, kterého jsem v té době neznal. Jarda souhlasil a začali jsme s výzkumem.

Jaroslav Kokoška je v knize uveden pod pseudonymem. Měli jste v té době politické problémy?

Jarda byl vyhozen z pozice šéfredaktora časopisu *MY* a pracoval v jednom ubytovacím zařízení jako recepční. Publikovat pod svým jménem nesměl. Nastal pak problém, když jsme knihu o Henleinovi předložili pod svými jmény. Sám ředitel Severočeského nakladatelství mi řekl, že takto to vyjít nemůže a ať to vyjde jen pod mým jménem. To zase nepřipadalo v úvahu pro mne. Vlastní vydání se zdrželo o dva roky, protože jsem trval na tom, že buď pod knihou budeme podepsáni oba, nebo nevyjde. Nakonec se povedlo něco opravdu kuriózního. Jarda nebyl ve straně a byl politicky v nemilosti, ale nakonec mu dala stranická skupina z jeho pracoviště doporučení pro Severočeské nakladatelství, že knížka může vyjít, když tam bude uveden pod pseudonymem. A protože jistý Oskar Kokoschka byl malíř, kniha *Kariéra učitele tělocviku* vyšla pod mým jménem a jménem Jaroslav Malíř.

Setkal jste se při studiu nacistického bezpečnostního aparátu s nějakými obtížemi danými tehdejší politickou situací?

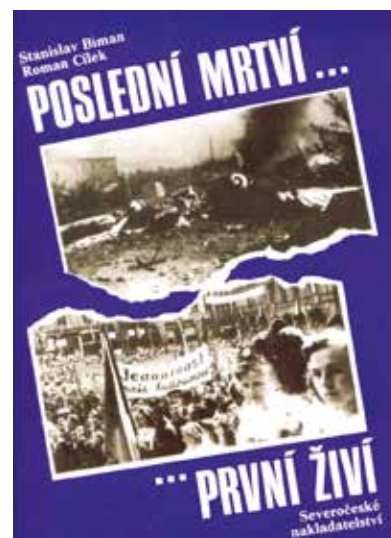
Zákaz jsem neměl. Zároveň jsem věděl, co můžu a co nemůžu. Věděl jsem, že jsou materiály, ke kterým se prostě nedostanu. Třeba mě ani nenapadlo, že by mě pustili k výslechovým materiálům konkrétních lidí – což je dnes naprosto samozřejmá věc. Dostal jsem se jen k Walteru Jacobimu, což byl vedoucí pražské služebny Sicherheitsdienstu (SD), a to jen díky tomu, že byl souzen Mimořádným lidovým soudem v Praze, kde jsem ten výslechový materiál našel. To byl tehdy jediný případ. K těm ostatním jsem se dostal až po sametové revoluci. Když jsem ještě za normalizace připravoval studie k nacistické SD, měl jsem z toho docela těžkou hlavu, protože jsem si tam v několika částech z politického hlediska „pustil hubu na špacír“. Již zmiňovaný ideolog Václav Král mi potom vzkázal, že takový oportunista, jako jsem já, nemá ve státním archivu co dělat. Ale zůstalo jen při tom, asi jsem podle něj nebyl tak nebezpečný.

Zájem S. Bimana o tematiku Sudet a okupovaného pohraničí vyvrcholil prací na biografické příručce vedoucích osob v Říšské župě Sudety
Foto: archiv autora

Přes Konrada Henleina jste se dostal k problematice Sudetské župy?

Když jsme začali zpracovávat monografii o Konradu Henleinovi, tak jsem najednou zjišťoval, že o problematice Sudet toho vím nepoměrně míň než o Protektorátu Čechy a Morava, a bez těch znalostí to prostě nejde. Tak jsem začal se systematickým studiem pohraničí jako takového a u toho jsem zůstal. Věděl jsem o existenci BDC (Berlin Dokument Centrum), kde dodnes dostanete materiály ve

velice dobrém stavu. U nás vnitráci „vytrhávali“ k jednotlivým osobám materiály ze všech možných fondů, ale Američani nechávali složky celé. V rámci své činnosti na ministerstvu zahraničí po sametové revoluci jsem se dostal do Berlína, tak jsem toho využil, vzal jsem si dovolenou a šel jsem bát do Spolkového archivu v Berlíně.

Co Vás vedlo k projektu biografické databáze Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety?

Impuls přinesla moje vlastní práce. Studoval jsem dokumenty, které byly podepsány jmény Müller nebo Hoffmann, a netušil jsem, kdo byl kdo. Začal jsem tedy hledat, o koho by mohlo jít. Pak jsem se dostal i do Bundesarchivu. Ti menší se tam vyskytují sporadicky, ale velká jména, jako bylo župní vedení a krajszí vedoucí NSDAP, se tam našla. Takže jsem potom několik let po sobě týden co týden napsal seznam, ke komu chci materiály. Takoví dva postarší pánové, které asi přijímali ještě Američané, mi je potom nosili v bednách. To není jako dnes, že přijedete, sednete si k počítači a listujete si. Přitom jsme přicházeli na různé chyby. Přinesli mi třeba papíry z nějakého fondu a já přitom věděl, že jsem nedostal ani polovinu toho, co by tam měli mít třeba na mikrofilmch a v dalších archiváliích. Tak jsem se vzbouřil a oni zjistili, že materiály mají uložené nadvakrát, jednou pod chybným jménem. Pak to dali dohromady a za hodinu jsem to měl celé. Dnes zjistit takové detaily není problém, pustí vás tam ke všemu a můžete si vyhledávat sám, protože se dostanete k rejstříkům. Dostanete se i k podrobnostem, zvláště když o některých jménech víte, že bývají komolená, například Vencl, Wenzel apod.

Jak je na tom biografická databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety* dnes?

Velmi brzy jsem zjistil, že dotáhnout takový úkol do konce je záležitost pro tým, protože jednotlivce, zvláště v mém věku, už nemůže vše zvládnout. Naštěstí jsem z dřívější doby naučený pracovat tak, aby mou práci bylo možné předat. To je dobrá zkušenost z těch 60. a 70. let, kdy jsme si jako historici vyměňovali informace a každý věděl, co kdo dělá. Když jsem třeba narazil na něco, co nesouviselo s mým výzkumem, ale věděl jsem, že by to mohlo zajímat kolegu, tak jsem mu to prostě předal. Chtěli jsme toho obsáhnout co nejvíce. Takže i databáze *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety* je ve stadiu, kdy to někdo anebo ně-

kteří další mohou dokončit, což se v podstatě děje.

Byl jste rovněž součástí týmu, který se pokusil, řekněme, o monografické zpracování historie Sudetské župy.

S projektem přišel Zdeněk Radvanovský v rámci ústecké univerzity, byl schválen a on pak doplňoval realizační tým a mimo jiné oslovil i mě. Napsal jsem nějaké studie pro sborník *Historie okupovaného pohraničí*. Když pak vznikala syntéza, posílali mi určité podklady a jiné jsem zase vypracovával pro ty, kteří to zpracovávali. Tento projekt byl první a přiměl mě k tomu, abych vyvolal něco podobného – specializovanou příručku, jakýsi slovník řídicích osob v Sudetech s jejich krátkými biografickými portréty. Samozřejmě jsem to nejdříve konzultoval s řadou lidí. Hlavně musím vyzdvihnout, že se v tom angažoval bývalý ředitel archivní správy Václav Babička, s nímž se znám léta. Přišel jsem za ním s návrhem, jemu se líbil, předložil ho na poradě ředitelů archivů a návrhu se chytil Státní oblastní archiv v Litoměřicích. Ti pak už kontaktovali mě a s bývalým ředitelem archivu Markem Poloczarem jsme vypracovali podklady pro grant. A od té doby projekt běží. Václav Babička se v tom nadále velice angažoval. Vypracoval jsem podrobné podklady: co by to mělo být za slovník, koho by se měl týkat atd. Ze všech možných archivů jsme získali podklady o fondech, jež se dochovaly k tomuto tématu. Slovník má samozřejmě mezery, ale ty jsou tam proto, že se díky plánu ARLZ, tedy taktice spálené země, Němcům podařilo v pohraničí písemnosti zničit tak, že skoro nic nezbylo. Částečně se zachovaly v západních Čechách, něco je ve východních Čechách, v Opavě a v Jeseníku, torza jsou pro Krnov a další oblasti severní Moravy, ale to už jsou opravdu jen trošky.

Práce na slovníku stále pokračují?

Neustále ho aktualizujeme. Každý rok

dořádám novou verzi do Litoměřic, takže je tam uložen neaktuálnější stav výzkumu. Má už možná nějakých 150 tisíc stran. Nabývá velkého rozsahu, přes bídu, s jakou se u nás archivní materiály nacházejí, tedy v podstatě nenacházejí. Pracujeme tak, že si z různých materiálů, ne jen personálních, ale i z jiných, informace vytahujeme. Myslím si, že slovník bude sloužit účelu, pro který to děláme, jako pomůcka pro historiky, pro archiváře. Uvádíme tam archivní fondy, ve kterých mohou k té osobě získat další informace. Omezujeme se v anotacích jen na nezákladnější věci, aby každý portrét byl alespoň trochu ucelený, aby dal historikovi, archiváři nebo jinému odborníkovi možnost říci: *Ano, toto je člověk, kterého hledáme, pátrejme po něm dál*. O jednotlivých osudech bychom mohli psát někdy i romány, ale to není cílem projektu. Cílem je pokud možno zmapovat co nejvíc materiálu, o kterém víme, a dostat do něj celá jména, aby se zájemci lépe orientovali. Proto také nepíšeme žádná hodnocení jednotlivých osob. Je to manuál, příručka, není to vlastně žádný slovník, i když jej slovníkem nazýváme.

Jaké téma by si dnes, podle vás, zasloužilo zpracování? Do čeho byste se pustil, kdyby vám teď bylo 25?

Asi vás nepřekvapí, když odpovím, že do historie Sudet, protože si myslím, že nejsou monograficky dobře zpracované. Víte, já odmítám historiky, kteří přicházejí a říkají, že je moc souvislosti nezajímají. Oni moc nečtou, vezmou si monografii o něčem, třeba o Waffen SS, a teď ji roubují na poměry v Sudetech. Přitom tamní poměry vycházely z úplně jiných podmínek. Oni vůbec neznají ani ty nezákladnější věci, to znamená dějiny správy toho území, o které se zajímají. A pak hledají něco a ani nevědí co, protože jim tyto informace chybějí. Já jsem zastáncem toho, že nejdřív je potřeba udělat k tématu dílčí studie a poznat detaily a teprve pak se pustit do syntézy. Zároveň ale platí, že v určité fázi studia nebo

Stanislav Biman v badatelně Národního archivu

Foto: Přemysl Fialka

výzkumu historik musí říct „dost“ a udělat si syntézu sám pro sebe. To znamená zkombinovat vše, co ví, a napsat si, kde tápe, kde se pouze domnívá, kde vůbec nic neví a nemůže říct nic kvalifikovaného, aniž by si vymýšlel nebo domýšlel. Taková místa samozřejmě jsou a zůstanou. Ale to nám nebrání v tom, abychom minimalizovali prostor toho, kam se už nedostaneme. Zároveň jsem si nikdy nepředstavoval a nepředstavuji si dodnes, že budu mít do roka studii hotovou. Mám třeba rozdělané dvě nebo tři věci a průběžně na nich pracuji. Promýšlím je a sháním k nim materiály už několik let. Asi nejsem moc pracovitý, ale moje zkušenost je, že jsem jednu studii dělal průměrně dva roky, ne-li déle. Jednou i čtyři

roky. Kdokoliv mi může vytknout, že jsem něco neznal. To beru, to přijímám a jsem tomu docela rád. Ale nemůže mi nikdo vytknout, že to, co jsem mohl znát v té které době, jsem nevyužil. Když jsem věděl, že něco nebudu moct zpracovat tak, jak bych si představoval, tak jsem toho raději nechal.

Na čem v současné době pracujete? Říkal jste, že máte ještě dva, tři projekty.

Chystám studii o Sicherheitsdienstu v opavském regionu. Mám ji rozpracovanou do takových detailů, že mohu popsat nejen celý konfidentský aparát, ale rovněž odhalit způsob, jakým pracoval. A budu si pak moct dovolit udělat z toho trošku širší závěry, pro-

tože mám k dispozici i určité směrnice pro to, jak v rámci systému měla SD vypracovávat zprávy. Z dílčích věcí jsem postupně dal dohromady to, jaká byla vlastně úloha SD v celé společnosti. Všímám si i vztahů SD a Gestapa – kdo byl dominantní, a měl tedy kvalitnější informace... I tato otázka tam je rozpracovaná a dávám na ni jasnou odpověď. Mám i další připravená témata. Mrzí mě, že vše nestihnou, ale bude to v takovém stadiu, že kdokoli to po mně „zdědí“, bude moct klidně pokračovat dál. Ale leccos snad přece jen ještě stihnou napsat. I když je pravda, že mne pořád váže práce na tom slovníku, který musím „vysedět a vychodit“. Takže tomu se věnuji více, na úkor právě těch dalších projektů. pd